

Läheme seksuaalkuritegude puhul üle nõusolekupõhisele käsitlelusele

1. Miks on muudatust vaja?

- Eesti karistusseadustikus ei vasta seksuaalse enesemääramise vastased süüteod täiel määral Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsioonile, aga soovime, et vastaksid.
- Tahame minna seksuaalkuritegude puhul jõu- ja sunnipõhiselt käsitlelusele üle nõusolekupõhisele käsitlelusele. See tähendab seksuaalvõigivalla õiguslikku reguleerimist nõnda, et nõusolekuta seksuaaltegevused on karistatavad.
- Praegu on nii, et kui inimesega astuti vastu tema tahtmist seksuaalvahekorda, aga selle käigus ei kasutatud võigivalda ning ta ei olnud abitusseisundis (ehk olukorras, kus inimene pole võimeline vastupanu osutama ega toimumust aru saama), siis kehtiva seaduse järgi ei ole võigistamise kuriteokoosseis täidetud. Ei ole õigustust sellele, et inimene kaasatakse seksuaalsuhtesse tema tahte vastaselt.
- Eelnõu toetab inimeste seksuaalse enesemääramise õigust ja vastab ühiskonna arusaamale vaba taht austavast seksuaalsuhte kultuurist.
- Eelnõu on seotud Vabariigi Valitsuse 24. mail 2025 kinnitatud valitsusliidu programmi aastateks 2025–2027 punktiga 400: Võtame vastu nõusolekuseaduse jah-versiooni.

2. Mis muutub?

- Eelnõuga muudetakse karistusseadustikku ning karistatav hakkab olema nõusolekuta suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu ilma, et nõusoleku puudumise kõrval peaksid täidetud olema lisatingimused: võigivald, abitusseisund või sõltuvussuhte kuritarvitamine.
- Eelnõuga sätestatakse, millisel juhul ja millises olukorras ei saa olla tegemist vaba ja väljendatud nõusolekuga. Selleks on olukord, kus isik ei ole sõnaliselt või muul viisil väljendanud, et ta osaleb seksuaaltegevuses vabatahtlikult. Vaba ja väljendatud nõusolekuga ei saa olla tegemist ka olukorras, kus isik on nõusolekut väljendanud, aga see ei olnud vaba sunni, teadvushäire, haiguse, puude, hirmu, tardumise, mürgistuse, toimepanija võimupositsiooni kuritarvitamise või muu võrreldava põhjuse tõttu ning toimepanija teadis, et isiku nõusolek ei ole vaba, või seadis selle eesmärgiks.
- Muutub võigistamise ja nõusolekuta muu sugulise iseloomuga teo üldkoosseisu ehk lõike 1 karistumäär.

3. Mida on vaja muudatustest veel teada?

- Nõusolekupõhise lähenemise, täpsemalt jah-mudeli puhul tuleb seksuaaltegevuse osapoolel väljendada oma nõusolekut seksiks ehk anda n-õ aktiivne nõusolek. Nõusolekut saab väljendada sõnaliselt või muul viisil. Sõnaliselt tähendab väljendusviisi, kus kasutatakse sõnu – suuline, kirjalik, viipekeelne. Muul viisil tähendab sellist viisi, mis ei ole sõnaline, aga on piisavalt kommunikatiivne, näiteks kehakeel, žestid jms. Kuni nõusoleku väljendamiseni loetakse, et see puudub ja seda ei saa eeldada, st vaikimine ei ole nõusolek. Kuni üks osapool ei ole nõusolekut väljendanud, on teise osapoolle asi välja selgitada, kas nõusolek on või mitte. Nõusolek peab olema antud vaba tahte tulemusena.

- Õigus seksuaalsele enesemääramisele jätkub ka seksuaaltegevuse ajal. Kuna nõusolek peab olema vaba, siis seksuaaltegevuse osapool saab oma nõusoleku igal ajal tagasi võtta ning sellisel juhul tuleb pooleliolev seksuaaltegevus lõpetada.
- Seadusemuudatus on suunatud eeskätt seksuaalvägivalla ennetamisele ja tõkestamisele ning avaldab mõju paljudele eluvaldkondadele. Ometi ei saa panna lootust, et kavandatav seadusemuudatus iseenesest inimestele paremaid suhtlemisoskusi õpetab või inimesi üksteise inimõigusi paremini austama paneb. On selge, et karistusõiguse muutmisega üksi eelõeldut ei saavutata.
- Enamik Euroopa Liidu liikmesriikidest on seksuaalkuritegude puhul läinud üle nõusolekupõhisele käsitlusele. Jah-mudel on näiteks Belgias, Hispaanias, Hollandis, Horvaatias, Iirimaa, Kreekas, Küprosel, Luksemburgis, Maltal, Portugalis, Rootsis, Sloveenias, Soomes ja Taanis.

4. Miks just nüüd?

- Vabariigi Valitsuse programmi punkti 400 – Võtame vastu nõusolekuseaduse jah-versiooni – tähtaeg on III kvartal 2025 ehk eelnõu tuleb Vabariigi Valitsusele saata septembri lõpuks 2025.
- Rahvusvahelisel tasandil on vastava tungiva soovitusena Eestile riigile andnud Istanbuli konventsiooni täitmist hindav sõltumatu ekspertgrupp GREVIO.
- Eestis tehtud hiljutised uuringud näitavad, et Eesti inimeste hoiakud seksuaalvägivalla ja vägistamisega seotud küsimustes kannavad endas valdavalt üksteise tahte austamist ja jõu kasutamise mittesallimist. Sotsiaalkindlustusameti 2024. aasta uuringu andmete järgi peab 99% Eesti inimestest vägistamist raskeks vägivallaks.
- Justiitsministeeriumi tellitud uuringu (2024) andmed näitavad, et üheksa inimest kümnest toetavad Eestis väidet, et seksuaaltegevustes peaksid mõlemad osapooled veenduma, et partner on selle tegevusega nõus: 65% vastanute arvates peab nõusolekus veenduma ja selleks peaks partneri käest nõusolekut küsima; 26% vastanutest leiab, et nõusolekus peab veenduma, kuid selle tajub üldjuhul ära, nõusolekut küsida pole vaja. Vaid 3% vastanute arvates ei pea nõusolekus veenduma ning seni kuni partner pole öelnud, et ta ei ole nõus, saab nõusolekut eeldada. 6% vastanutest ei osanud oma arvamust öelda.

5. Kelle jaoks seda tehakse?

- Meie kõigi ehk Eesti ühiskonna jaoks – et ennetada seksuaalvägivalda ja vähendada ohvrite arvu. Seksuaalvägivald on väga varjatud vägivallatüüp. 2024. aastal registreeriti Eestis 746 seksuaalkuritegu, millest 99 olid täisealise kannatanuga kontaktsed seksuaalkuriteod ja nendest omakorda 88 olid vägistamised. 95% kannatanutest olid naised.

6. Keda see veel puudutab?

- Seaduse vastuvõtmine mõjutab kogu elanikkonda. Lisaks elanikkonnale mõjutab seadusemuudatus ka seksuaalkuritegude uurimise ja menetlemisega seotud asutusi (politsei, prokuratuur, kohus) ning kannatanutele abi pakkuvaid institutsioone.

7. Kui palju muudatus maksab?

- Seksuaalvägivald on ühiskonnale väga kulukas. Lisaks otsestele kuludele, nagu kriminaalmenetlus, vangistus, ohvriabiteenused ja -meetmed jne, kaasnevad seksuaalvägivallaga kaudsed kulud, nt kannatanute tööturult eemalejäämine või töövõimetus, laekumata maksutulu, laste saamisest loobumine või selle võimatus, riigist lahkumine, sõltuvus alkoholist või narkootikumidest, suitsiid jne. Eelnimetatud põhjustel on seksuaalvägivalla ennetus ja tõkestamine ülimalt olulised.

- Seksuaalvägivalla ennetamine ja kiire abi seksuaalvägivalla ohvritele vähendab kulusid riigi tervishoiu-, sotsiaal- ja õigussüsteemis. Eelnõuga kavandatud muudatused ei mõjuta inimeste ega ettevõtjate halduskoormust. Politsei- ja Piirivalveameti, prokuratuuri ning ohvrite abistamisega seotud asutuste töökoormus võib suureneda. Töökoormuse võimaliku kasvuga seotud kulu pole täpselt ennustatav.
- Kui seadusemuudatus aitab vähendada seksuaalvägivald, võib tulevikus ressursi hoopis vabaneda.

8. Millised on muudatuse ohud ja riskid?

- Vägistamise koosseisu muutumisest mitte teadlikud inimesed võivad eneselegi ootamatult toime panna seksuaalkuritegusid. Teadlikkuse parandamiseks kavandab Justiits- ja Digiministeerium koostöös teiste riigiasutustega teavitustööd ning korraldab koolitusi. Seetõttu on oluline jätta piisav aeg seadusemuudatuste vastuvõtmise ja jõustumise vahele. Vastav rahastus on kavandatud põhiliselt Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra finantsmehhanismide rahastuse toel, ent perioodil, mis eelneb Norra rahastusele, kavandab Justiits- ja Digiministeerium koostöös eri (riigi)asutustega koolitusi ka sisemiste ressursside arvelt. Samuti on oluline teavitada avalikkust.

9. Mis on muudatusele eelnenud?

- Eelnõule on eelnenud lai ja põhjalik kaasamine ning seaduseelnõu väljatöötamiskavatsuse (VTK) koostamine. VTK kohta anti palju tagasisidet ning see toetas jõuliselt jah-mudelit. Teema sõlmküsimuste üle on arutletud ajakirjanduses, konverentsidel, Arvamusfestivalil jne.

10. Millal muudatus tehakse?

- Eelnõu esitatakse 2025. aasta septembri lõpus Vabariigi Valitsusele. Eelnõu muudatused on kavandatud jõustuma 2026. aasta 1. juulil.